

אוניברסיטת תל אביב
הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן
תשע"ז
משפט ונורמות חברתיות
פרופ' אלון קלמנט

טלפון: 03 - 6407279
מייל: klement@tauex.tau.ac.il
שעת קבלה: בתאום מראש.

תאור הסמינר

כעורכי דין אנו נוטים לחשוב שהרגולציה העיקרית של החברה והשוק נעשית באמצעות כללים ומוסדות משפטיים. אולם למעשה, הנורמה החברתית ולא הכלל המשפטי, היא שצילה משפיע ומנחה את עיקר התנהלותנו החברתית והעסקית. היא שקובעת מה יחשב מעשה ראוי לציון ומה ייזכר כמחדל מבייש, מה תוכנו של הסכם ומה יש לעשות כאשר הוא מופר, מהו תחום הבעלות ומהם כללי השותפות, מהי מתנה ובאילו נסיבות ראוי לתיתה, מתי נעשן במקום ציבורי, מהי חלוקת העבודה הראויה בין בני זוג, ועוד.

בסמינר זה נבחן, בין היתר, כיצד נוצרות נורמות חברתיות, כיצד הן נאכפות, אילו מטרות חברתיות הן משרתות, ומה מגבלותיהן. כמו כן נבחן את היחס בין נורמות חברתיות לבין המשפט, מהן השפעות הגומלין ביניהם, וכיצד יש לעצב כללים משפטיים בהינתן קיומן של נורמות חברתיות. כדי להתמודד עם שאלות ונושאים אלה בסמינר נעשה שימוש בכלים מתחום הניתוח הכלכלי של המשפט, תורת המשחקים, כלכלת התנהגות, ופסיכולוגיה חברתית, ונדון באופן ביקורתי במסקנות העולות מגישות מתודולוגיות אלה כשהן מיושמות לנושא המשפט והנורמות החברתיות.

דרישות הסמינר והרכב הציון

במהלך הסמסטר הראשון נדון בכל שיעור במאמר או פרק מספר הפורש תאוריה הנוגעת לנורמות חברתיות או קושרת בין לבין המשפט. חלקו הראשון של הסמסטר מיוחד לתאוריות כלכליות של נורמות חברתיות. התלמידים יידרשו לקרוא את החומר הנדרש לפני השיעור ברמה שתאפשר השתתפותם הפעילה בדיון. חלקו השני מציג יישומים שונים של התאוריות הנוגעות לנורמות חברתיות, בתחומים משפטיים. בכל שיעור יציגו מספר תלמידים את המאמרים שיועדו לאותו שיעור.

בסמסטר השני יוצגו עבודותיהם של תלמידי הסמינר. לפני כל הצגה יתבקשו התלמידים לקרוא טיוטה ראשונית של עבודה בהכנה ולהגיב עליה. השיעור יוקדש להצגת העבודה ולדיון בה, תוך נסיון לקשור בין העבודה לחומר שנלמד בסמסטר הראשון, ולחומר אחר שנכתב בנושא.

שלביו בכתובת העבודה הסמינריונית

1. **אישור נושא לעבודה** : לא יאוחר מהיום האחרון לסמסטר א': שאלת המחקר המוצעת, בצירוף שלוש עד ארבע פסקאות המתארות חשיבה ראשונית על השאלה (תוך חיבור לנושאים שנלמדו במהלך הסמסטר הראשון), ורשימת מקורות התחלתית בנושא.
2. **רשימה ביבליוגרפית** : לא יאוחר מהיום הראשון לסמסטר ב'.
3. **הצגת רפרט + טיוטה ראשונית קצרה** : יוצגו במהלך סמסטר ב'. הטיוטה הקצרה תהיה באורך של 10 עמודים לפחות ותוגש כשבוע לפני הרפרט.
4. **הגשת העבודה הסמינריונית** : לא יאוחר מיום 1.10.17.

תאום פגישה מחוץ למועד השיעור

ניתן להתקשר למשרדי או לשלוח אלי דואר אלקטרוני בכל עת על מנת לקבוע פגישה עמי. אנא אל תהססו לעשות כן בכל שאלה וענין, בין אם הוא נוגע לאחד השיעורים ובין אם הוא נוגע לכל ענין אחר הקשור (אף אם בעקיפין) לנושא הסמינר.

פירוט השיעורים בסמסטר הראשון

שיעור 1

מבוא לנושא נורמות חברתיות. על הקשר בין נורמות חברתיות למשפט. הדרכים להכוונה חברתית.

- Robert C. Ellickson, **Order Without Law** (1991), Ch. 7

שיעור 2

מבוא לתורת המשחקים: משחקים פאראדיגמטיים

- Avinash Dixit, Susan Skeath & David Reiley, **Games of Strategy** (4th. ed., 2015), Ch. 4

שיעור 3

נורמות כשיווי משקל באינטראקציה חברתית חוזרת ונשנית

- Robert Axelrod, **The Evolution of Cooperation**, Ch. 1, 6, 7

שיעור 4

נורמות כשיווי משקל במשחקים רבי משתתפים

- Thomas Schelling, **Micromotives and Macrobehavior** (1978) ch. 7
- Timur Kuran, **Private Truths, Public Lies** (1995), Ch. 4

שיעור 5

נורמות חברתיות, Herding וTipping Points

- Richard Thaler and Cass Sunstein, **Nudge** (2008), Ch. 3
- Malcolm Gladwell, **The Tipping Point** (2000), Ch. 1
- Thomas Schelling, **Micromotives and Macrobehavior** (1978), Ch.3

שיעור 6

נורמות כשיווי משקל המאפשר 'איתות' חברתי

- Eric A. Posner, **Law and Social Norms** (2000), Ch.2

שיעור 7

מבוא לקשר בין משפט לנורמות

- יובל פלדמן, משפט, נורמות והתנהגות: על משתנים ממתנים, על משתנים מתווכים ועל מה שביניהם, **משפט, חברה ותרבות: האם המשפט חשוב?** (עורכות דפנה הקר ונטע זיו, 2010)

- Richard A. Posner, Eric Rasmussen, *Creating and Enforcing Norms, with Special Reference to Sanction*, 19 **International Review of Law and Economics** 369-382 (1999)
- Richard H. McAdams, *The Origin, Development and Regulation of Norms*, 96 **Michigan Law Review** 338-433 (1997)
- Robert D. Cooter, Ariel Porat, *Should Courts Deduct Nonlegal Sanctions from Damages?* 30 **Journal of Legal Studies** 401-422 (2001)

שיעור 8

משפט ונורמות חברתיות – Expressive Function of Law

- Lawrence Lessig, *The Regulation of Social Meaning*, 62 **University of Chicago Law Review** 943-1045 (1995)
- Cass R. Sunstein, *Social Norms and Social Roles*, 96 **Columbia Law Review** 903-968 (1996)
- Cass R. Sunstein, *On the Expressive Function of Law*, 144 **University of Pennsylvania Law Review** 2021-2053 (1996)
- Richard McAdams, *A Focal Point Theory of Expressive Law*, 86 **Virginia Law Review** 1649-1729 (2000)

שיעור 9

נורמות חברתיות ודיני חוזים

- Stewart Macaulay, *Non-Contractual Relations in Business: A Preliminary Study*, 28 **American Sociological Review** 95 (1974)
- Lisa Bernstein, *Merchant Law in a Merchant Court: Rethinking the Code's Search for Immanent Business Norms*, 144 **University of Pennsylvania Law Review** 1765-1821 (1996)

שיעור 10

נורמות חברתיות, משפט פלילי, ועונשי ביוש

- Dan M. Kahan, *What Do Alternative Sanctions Mean?*, 63 **University of Chicago Law Review** 591-653 (1996)
- Dan M. Kahan, *Social Meaning and the Economic Analysis of Crime*, 27 **Journal of Legal Studies** 609-622 (1998)

שיעור 11

נורמות חברתיות ודיני חברות

- Melvin A. Eisenberg, *Corporate Law and Social Norms*, 99 **Columbia Law Review** 1253 (1999)
- Marcel Kahan, *The Limited Significance of Norms for Corporate Governance*, 149 **University of Pennsylvania Law Review** 1869-1900 (2001)
- David A. Skeel Jr., *Shaming in Corporate Law*, 149 **University of Pennsylvania Law Review** 1811-1868 (2001)

שיעור 12

נורמות חברתיות ודיני משפחה

- Margaret Brinig, *Rings and Promises*, 6 **Journal of Law, Economics and Organization** 203-216 (1990)
- Eric A. Posner, **Law and Social Norms** (2000), Ch.5
- Elizabeth S. Scott. *The Legal Construction of Norms: Social Norms and the Legal Regulation of Marriage*. 86 **Virginia Law Review** 1901 (2000)

שיעור 13

נורמות חברתיות ודיני קניין

- Lior Strahilevitz, *How Changes in Property Regimes Influence Social Norms: Commodifying California's Carpool Lanes*, 75 **Indiana Law Journal** 1231 (2000).

- אלון קלמנט, הכוונה חברתית בקהילת המגורמים המגודרת, **משפט, חברה ותרבות: קהילות מגודרות** (עורך אמנון להבי, 2010)

שיעור 14

נורמות חברתיות, משפט, והרווחה החברתית

- Eric A. Posner, **Law and Social Norms** (2000), Ch.10